

KS. JERZY KOPEREK

POLITYKA RODZINNA W NIEMCZECH – PODMIOTY I INSTRUMENTY

FAMILY POLICY IN GERMANY – SUBJECTS AND INSTRUMENTS

Abstract. The family policy of the state is important in the fight against low birth rates. Germany, as a European Union country, has one of the lowest fertility rates, which is only 1.37. The country has a long tradition of making all public efforts to develop the family and encourage citizens to give birth to offspring. The article, focusing on social policy in Germany, presents instruments and transfers that are used by the German government to carry out family policy tasks in the fight against low birth rates.

The analysis of family policy instruments in Germany was presented in the context of the following issues: subjects of family policy; state benefits for the family (family benefit [*Elterngeld*]; child benefit [*Kindergeld*], supplement for children [*Kinderzuschlag*]; parental leave [*Elternzeit*]; maternity benefit [*Mutterschaftsgeld*] and maternity protection [*Mutterschutz*]; help for women returning to work).

Key words: family policy in Germany; family benefit [*Elterngeld*]; child benefit (*Kindergeld*); supplement for children [*Kinderzuschlag*]; parental leave [*Elternzeit*]; maternity benefit [*Mutterschaftsgeld*]; maternity protection [*Mutterschutz*].

Przedmiotem studium jest analiza działań ze strony państwa niemieckiego na rzecz rodziny. Polityka rodzinna ma istotne znaczenie w walce z niskim przyrostem naturalnym. Niemcy, jako państwo Unii Europejskiej, mają jeden z najniższych współczynników dzietności, który wynosi zaledwie 1,37. Kraj ten posiada długą tradycję podejmowania wszelkich publicznych starań na rzecz rozwoju rodziny i skłaniania obywateli do wydawania na świat po-

---

Ks. dr hab. JERZY KOPEREK, prof. KUL – Kierownik Katedry Życia Społecznego Rodziny, Instytut Nauk Teologicznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jkoperek@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3883-6770>.

tomstwa. Dziś walczy z procesem starzenia się ludności oraz zmianą składu etnicznego ludności, który skłania Niemcy do poszukiwania skutecznych i długoterminowych działań bezpośrednio związanych ze wzrostem rodzących się dzieci¹. Według demografów do 2050 r. liczba obywateli w Niemczech spadnie o 12,5 mln.; w 2100 r. ma ona wynieść jedynie 46 mln, aby do 2300 r. osiągnąć zaledwie 3 mln².

Celem ogólnym artykułu jest spojrzenie na pomoc ze strony państwa rodzinie, która powinna mieć zapewnione warunki do prawidłowego rozwoju i możliwości realizacji swych pragnień. Jaka jest ta polityka w Niemczech? W czym tkwi sukces i porażka polityki prorodzinnej prowadzonej przez to państwo? Celem zaś szczegółowym tych analiz jest zaprezentowanie polityki rodzinnej będącej częścią ogólnej polityki społecznej realizowanej przez Niemcy w walce z niskim przyrostem naturalnym. Artykuł, koncentrując się na polityce społecznej w Niemczech, prezentuje instrumenty i transfery, które wykorzystuje rząd niemiecki realizujący zadania polityki rodzinnej. Przedstawiono tu funkcjonowanie zasiłku rodzinnego (*Elterngeld*), zasiłku na dzieci (*Kindergeld*) i dodatku do dzieci (*Kinderzuschlag*) w celu zapobiegania ubóstwu dzieci. Omówiono także świadczenie dla rodziców w formie urlopów wychowawczych oraz wsparcie kobiet powracających na rynek pracy po okresie urlopu macierzyńskiego.

Głównym podmiotem, odpowiadającym za realizację polityki rodzinnej w Niemczech, jest państwo. W jego imieniu funkcję tę pełni Ministerstwo ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży. Podjęte w artykule analizy odnoszą się do tych kwestii, które stanowią aktualne problemy polityki rodzinnej w Niemczech. Artykuł analizuje podjętą problematykę w kontekście następujących zagadnień: 1. Podmioty polityki rodzinnej; 2. Świadczenia

---

¹ Por. C. WOLF, *Początki polityki rodzinnej w Republice Federalnej Niemiec 1949-1969*, Katholische Universität Eichstätt–Ingolstadt, Eichstätt–Ingolstadt 2006, s. 3; L.F. NEUMANN, K. SCHAPER, *Die Sozialordnung der Bundesrepublik Deutschland*, Campus, Frankfurt–New York 1998, s. 223; S. EHRMANN, *Polityka rodzinna we Francji i Niemczech*, EBC, Frankfurt am Main 1999, s. 11; F. MELZER, *Mütter müssen draußen bleiben*, „Die Zeit” 2003, nr 9, s. 23; „Zeit Online”, www.zeit.de/online/2009/15/geburtenszahl-gesunken (dostęp 30.04.2020); „Zeit Online”, www.zeit.de/online/2008/34/geburten-anstieg-analyse (dostęp 30.04.2020); J. KOPEREK, *Sprawiedliwość społeczna a rozwój gospodarczy w programie ordo-liberalów niemieckich*, „Społeczeństwo i Kościół” 2006, t. 3, s. 21-38; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Dobro wspólne państwa w kontekście światowej globalizacji z perspektywy doświadczeń ordo-liberalów niemieckich*, w: J. KOPEREK, W. BOKAJŁO, R. KUPCZYK, M. WILIŃSKI (red.), *Europejski przegląd naukowy*, t. 1: *Współczesne problemy Europy*, Wydawnictwo „Educator”, Częstochowa 2008, s. 115-130; J. KOPEREK, *U progu normalizacji stosunków polsko-niemieckich*, „Zarys. Magazyn Kulturalny” (Zarys. Kulturmagazin /Niemcy/) 2010, t. 9, s. 225-228.

² W. MASZEWSKI, *Fiasko niemieckiej polityki rodzinnej*, „Nasz Dziennik” 2009, nr 59, s. 6.

pieniężne państwa na rzecz rodziny; 3. Polityka rodzinna na rzecz podniesienia poziomu diety społeczności.

1. PODMIOTY POLITYKI RODZINNEJ

1.1. Państwo jako podmiot polityki rodzinnej

Podmiotem dominującym w niemieckiej polityce rodzinnej jest *de facto* państwo³, które działa w sposób pośredni lub bezpośrednio poprzez Ministerstwo ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend).

Tak ważna rola państwa i jego decentralizacja oznacza zwiększenie udziału samorządów lokalnych w realizacji zadań polityki rodzinnej⁴. Dotyczy ona głównie form opieki nad małymi dziećmi – żłobki, przedszkola. Jednak w większości przypadków zakres polityki tej jest ograniczony z powodu małych środków finansowych władz lokalnych.

³ Por. B. BALCERZAK-PARADOWSKA, *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2004, s. 185.

⁴ Na temat standardów polityki prorodzinnej we współczesnym demokratycznym państwie prawnym por.: A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Kształtowanie polityki prorodzinnej państwa w świetle katolickiej nauki społecznej*, w: M. THORZ (red.), *W kierunku sprawnego państwa: Publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej*, cz. 1 i 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo „Educator”, Częstochowa 2010, s. 179-187; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Prawo rodziny jako Kościoła domowego do udziału w życiu społecznym*, w: A. TOMKIEWICZ, W. WIECZOREK (red.), *Rodzina jako Kościół domowy* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 9), Instytut Nauk o Rodzinie–Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 583-591; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Poszanowanie praw rodziny warunkiem ładu społecznego w demokratycznym państwie prawnym – casus III RP*, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 2(57)2010, s. 49-62; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie polskim*, w: J. JĘCZEŃ, M.Z. STEPULAK (red.), *Wartość i dobro rodziny* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 5), Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 97-108; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie prawnym. Dylematy społeczno-etyczne*, w: M.Z. STEPULAK (red.), *Małżeństwo i rodzina wobec aborcji* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 6), Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 81-95; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Prawa rodziny w społeczeństwie demokratycznym (w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego)*, w: J. GORBANIUK, H. KRYSZTAŁ, M. CHUCHRA (red.), *Rodzina polska i ukraińska wobec wyzwań współczesności* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 10), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Nauk o Rodzinie, Ukraiński Katolicki Uniwersytet we Lwowie, Instytut Rodziny i Życia Małżeńskiego, Lwów (Ukraina) 2010, s. 29-39; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny – casus III RP*, w: J. KOPEREK (red.), *Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 7), Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 51-68; A. KOPEREK, J. KOPEREK, *Polskie ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny*, w: M. THORZ (red.), *W kierunku sprawnego państwa*, s. 27-38.

Wsparciem władz lokalnych w ich zadaniach prorodzinnych była przygotowana przez Ministerstwo ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży inicjatywa „Lokalnego Sojuszu na rzecz rodziny”⁵, która miała na celu zachęcanie przedsiębiorstw, gmin, stowarzyszeń i różnych instytucji do podjęcia decyzji i działań na rzecz rozwoju rodziny. Inicjatywa ta miała również na celu udzielenie odpowiedzi czy są zapewnione wystarczające warunki dla rodziców, aby im ułatwić pracę zawodową i życie rodzinne. Ponadto miała zachęcić różne instytucje, by uczyniły wszystko, co jest w ich mocy i w zakresie ich działalności, aby polepszyć sytuację rodzin w Niemczech.

1.2. Ministerstwo ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży

Ministerstwo ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży zostało utworzone w 1953 roku, a jego pierwszym ministrem został Franz–Joseph Würmeling⁶. To on wprowadził ochronę macierzyństwa oraz zasiłek na dzieci – *Kindergeld*. W kolejnych latach polityka w sprawie rodziny ulegała różnym przemianom, tak jak zmieniali się kolejno jego ministrowie. Do najbardziej znanych ministrów należy Ursula von der Leyen, która pełniła tę funkcję w latach 2005–2009, od 2019 roku jest przewodniczącą Komisji Europejskiej⁷. Głównym priorytetem jej polityki była walka z niżem demograficznym, który dotknął Niemcy⁸. To ona wprowadziła becikowe dla rodziców, chciała stworzyć pół miliona miejsc w żłobkach i przedszkolach oraz przekonać pracodawców do zatrudniania początkujących rodziców. Walczyła z konserwatywnymi stereotypami rodziny i promowała rodzinę wśród goniących za pieniędzmi młodymi ludźmi.

Od marca 2018 urząd Ministra ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży pełni dr Franziska Giffey z SPD⁹. Do głównych zadań ministerstwa w działalności na rzecz rodziny należy¹⁰:

⁵ Por. www.familien-wegweiser.de/wegweiser/service,did=75670.html (dostęp 30.04.2020).

⁶ Franz–Joseph Würmeling był Ministrem ds. Rodziny w latach 1953–1962.

⁷ Ursula Gertrud von der Leyen, z domu Albrecht (ur. 8 października 1958 w Brukseli) – niemiecka polityk, działaczka Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU), posłanka do Bundestagu, w latach 2005–2009 minister ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży (w 2009 r. urząd ten objęła Kristina Köhler /CDU/), od 2009 do 2013 minister pracy i spraw społecznych, w latach 2013-2019 minister obrony, od 2019 przewodnicząca Komisji Europejskiej (niem.). bundestag.de; https://pl.wikipedia.org/wiki/Ursula_von_der_Leyen (dostęp 04.05.2020).

⁸ Por. T. VON HILDEBRANDT, E. NIEJAHR, *Ministerin an der Grenze*, „Die Zeit” 2007, nr 49, s. 4.

⁹ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/ministerium/ministerin-hausleitung> (dostęp 30.04.2020).

¹⁰ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/BMFSFJ/Ministerium/aufgaben.html (dostęp 30.04.2020).

- tworzenie warunków umożliwiających godzenie życia zawodowego z rodzinnym;
  - wspieranie rodzin, systematyczne wprowadzanie usług związanych z rodziną oraz wykonywanie analiz ich wpływu na rodzinę;
  - wspieranie rodziców w odpowiedzialności rodzicielskiej;
  - zachęcanie rodziny do posiadania dzieci przez inicjatywy lokalne, np. lokalne sojusze na rzecz rodziny;
  - rozwijanie jakościowych i ilościowych usług na rzecz wspierania rodzin;
  - popieranie instytucji rodzinnych (stowarzyszenia rodzin, poradnictwo rodzinne czy pomoc rodzinie);
  - elementem planu federalnego są kontrakty zagraniczne młodzieży¹¹.
- Na rzecz dzieci i młodzieży Ministerstwo:
- uczestniczy w tworzeniu i realizowaniu programów dla młodzieży;
  - nadzoruje istnienie prawa federalnego oraz wprowadzanie ustaw dla małoletnich;
  - zleca ekspertom promowanie i tworzenie projektów badawczych oraz informowanie o sytuacji młodzieży w Niemczech;
  - przyjmuje zadania w ścisłym kontakcie z innymi służbami federalnymi, krajami, społecznościami w dziedzinie edukacji, ochrony zdrowia i rynku pracy;
  - wspiera regionalne i centralne ośrodki pomocy dzieciom i młodzieży;
  - pozostaje w stałym kontakcie z innymi federalnymi instytucjami, krajami związkowymi, gminami i ośrodkami publicznej pomocy na rzecz młodzieży.
- Ministerstwu ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży udało się wydłużyć urlop wychowawczy z 12 do 14 miesięcy, podczas którego rodzice otrzymują pieniądze z państwowej puli (maksymalnie 1800 euro, lecz co najmniej 300 euro). Warunkiem jest, że przez 12 miesięcy dzieckiem opiekują się oboje z rodziców, a 2 dodatkowe miesiące przypadają na opiekę drugiego z nich – tak więc ojcowie są zmuszeni do urlopu wychowawczego. Główne założenia polityki rodzinnej obejmują także¹²:
- ograniczenie ubóstwa w rodzinach wielodzietnych i ubogich (*Kinderzuschlag*);
  - wspieranie rodziców w godzeniu kariery zawodowej z życiem rodzinnym;
  - ułatwienie powrotu matek do pracy;
  - ustabilizowanie trendu rozwoju rodziny i urodzeń dzieci w Niemczech;

¹¹ Polityka społeczna, interwencje społeczne i przygotowanie zawodowe do funkcji pedagogicznej w Republice Federalnej Niemiec, w: M. KOLANKIEWICZ, A. ZIELIŃSKA (red.), *Polityka społeczna, służby socjalne i kształcenie pracowników socjalnych w Europie*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 211.

¹² Por. T. VON HILDEBRANDT, E. NIEJAHR, *Ministerin an der Grenze*, s. 4.

- umożliwianie ojcom urlopu rodzicielskiego, aby również brali udział w wychowaniu dziecka;
- zwiększenie liczby przedszkoli i żłobków, aby rodzice mieli gdzie pozostawiać dzieci w trakcie swojej pracy.

Polityka rodzinna, realizowana przez Ministerstwo ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży, jest oceniana bardzo dobrze przez społeczeństwo niemieckie. W roku 2020 roczny budżet Ministerstwa ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży wynosi 12,06 miliarda euro. Większość obywateli uważa, że następuje poprawa warunków życia rodzin z dziećmi oraz rozszerzenie opieki nad dziećmi. Jednak pomimo dużego zaangażowania ministerstwa w rozwój polityki rodzinnej, odnotowuje się spadek liczby urodzeń.

2. ŚWIADCZENIA PIENIĘŻNE PAŃSTWA NA RZECZ RODZINY

2.1. Zasilek rodzinny (*Elterngeld*)

Zasilek rodzinny wprowadzony na mocy Federalnej Ustawy o Prawach i Obowiązках Rodzicielskich (*Bundeselterngesetz und Elternzeitgesetz /BEEG/*)¹³, zatwierdzony przez Federalną Radę 3 listopada 2006 r. w Bundestagu – w życie wprowadzony z dniem 1 stycznia 2007 – stanowi ważny filar nowoczesnej i trwałej polityki rodzinnej w Niemczech. Głównym jego celem jest wzmocnienie niezależności ekonomicznej, wzrost środków finansowych dla rodzin oraz wygenerowanie jak najlepszych warunków bytowych w momencie pojawienia się dziecka w rodzinie.

Zgodnie z tą ustawą *Elterngeld*¹⁴ wypłacane jest rodzicom biologicznym i adopcyjnym, a w wyjątkowych przypadkach w trzecim stopniu pokrewieństwa, np. dziadkom, wujkom, ciotkom czy rodzeństwu. Warunkiem otrzymania jest złożenie pisemnego wniosku o świadczenia zaraz po urodzeniu dziecka. Każde z rodziców ma prawo złożenia wniosku, który jest wypłacany na przemian lub wspólnie obojgu rodzicom w każdym miesiącu. Do wniosku należy dołączyć następujące zaświadczenia¹⁵:

¹³ E. KONIECZNA-DRESCHER, J. HEBLEWSKA, *Deutsches Arbeitsrecht*. Bd 1. *Übersetzung ins Polnische mit Fachwörterbuchverzeichnis – Niemieckie prawo pracy*, t. 1. *Zbiór ustaw w tłumaczeniu na język polski ze słownikiem wyrażeń ustawowych*, Bilingual Polish-Deutsch, DeLurePL, Berlin 2018, s. 45-93.

¹⁴ Por. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, *Ustawa o władzy rodzicielskiej i urlopie ojcowskim*, Art. 1. ust 4, 5, 6, w: www.bmfsfj.def, Bundestag 2006, s. 3-4 (dostęp 30.04.2020).

¹⁵ *Zasilek rodzinny (Elterngeld)*, „E - Fakty” 2007, nr 20 (185), s. 4.

- o narodzinach dziecka;
- o zarobkach przed narodzinami dziecka;
- ewentualnie o dodatku pracodawcy do świadczeń dla matki;
- o ilości wykonywanej pracy w okresie poboru zasiłku;
- ewentualnie własne oświadczenie o planowanej ilości zatrudnienia w tym okresie.

Czas obowiązywania *Elterngeld* wynosi 12 miesięcy z możliwością przedłużenia go o 2 miesiące – *Partnermonate*, które przysługują rodzicom z powodu zmniejszenia dochodu poprzez zredukowanie ilości przepracowanych godzin w trakcie urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego do 30 godzin tygodniowo lub zmniejszenie dochodu drugiego partnera w związku z wychowaniem. Powodem jest także brak możliwości świadczenia opieki przez drugiego rodzica w wyniku ciężkiej choroby lub kalectwa.

Zgodnie z §1 pkt. 1 BEEG rodzice mają prawo do zasiłków gdy¹⁶:

- posiadają stałe miejsce zamieszkania lub stałego pobytu w Niemczech;
- mieszkają ze swoim dzieckiem w jednym domu;
- opiekują się i wychowują dziecko;
- nie wykonują pracy zarobkowej lub w niepełnym wymiarze godzin (nie przekraczając 30 godzin tygodniowo).

Każdy, kto spełnia powyższe punkty, może ubiegać się o prawo do zasiłku rodzicielskiego. Jednak istnieją pewne sytuacje, do których kwalifikuje się wyjątki. Każdy, kto jest obywatelem Unii Europejskiej, Szwajcarii, Serbii, Czarnogóry, Bośni i Hercegowiny, Maroka, Tunezji, Algierii oraz Turcji, zgodnie z prawem UE, ma prawo do zasiłku rodzinnego w Niemczech, pod warunkiem mieszkania w Niemczech lub zatrudnienia zarobkowego. Inni cudzoziemcy mają prawa do takiego świadczenia, jeśli przebywają tam już na stałe.

*Elterngeld*¹⁷ ma na celu pomoc rodzinom o małym i średnim dochodzie. Prawie 51,2 % rodzin ma od 300 do 999 € dochodu ze świadczeń. Zaledwie 3,5 % otrzymuje całkowitą kwotę w ramach *Elterngeld*, która wynosi 1800 €. Kwota zasiłku zależy od dochodów, jakie rodzice mieli 12 miesięcy przed narodzinami dziecka. Określenie tych 12 miesięcy kalendarzowych w odniesieniu do zasiłku macierzyńskiego lub rodzicielskiego, jak również miesiąca, w którym przypada urodzenie dziecka, nie liczy się. Świadczenie stanowi 67% dochodu uzyskiwanego 12 miesięcy przed narodzinami dziecka. Jednak gdy przychód wynosił poniżej 1000 €, wtedy ta kwota jest powiększona

¹⁶ Tamże, s. 3.

¹⁷ Por. www.elterngeld.net (dostęp 30.04.2020).

z 67% o 0,1 punktu procentowego na 2 €. Tym sposobem osoby o niskich dochodach przez nisko płatne świadczenia uzyskują 100 %. Dla rodziców, mających już dzieci, przyznawana jest premia w wysokości 10 %, co daje 73,3 %, lecz nie mniej niż 75 €. Minimalna kwota premii waha się od 300 do 375 € miesięcznie. Ograniczeniem do nabycia premii rodzeństwa jest wiek dzieci¹⁸:

- dwójka dzieci w rodzinie, przy czym starsze rodzeństwo nie może mieć więcej niż 3 lata;
- dla trójki lub większej liczby dzieci w gospodarstwie rodzinnym, z czego co najmniej dwójka nie ma ukończonych 6 lat;
- w rodzinie jest niepełnosprawne dziecko, lecz prawo do premii ma do 14 roku życia.
- *Elterngeld* w sytuacji wielu urodzeń, tzn. bliźniaki, trojaczki itd. przewiduje dodatkowo tzw. *Mehrlingszuschlag*, które wynosi 300 € na drugie i każde kolejne dziecko. Oznacza to, że rodzice otrzymują 67 % utraconego dochodu lub minimalną kwotę w wysokości 300 € oraz wypłacane *Mehrlingszuschlag*, czyli dodatkowe 300 €. Łącznie rodzice bliźniaków mogą otrzymywać ponad 2100 €.

W stosunku do samotnych rodziców, zasiłek ten ma na celu zrekompensowanie utraconych dochodów. Wysokość zasiłku jest taka sama podczas wspólnego wychowywania, jak i na utrzymaniu rodzica i trwa 14 miesięcy. We wspólnym gospodarstwie nie są spełnione podwyższone koszty. Niezależnie od tego czy drugi rodzic jest zameldowany w innym mieszkaniu, liczy się jego sytuacja życiowa¹⁹.

Największa kwota wypłacanego zasiłku sięga pomiędzy 300 a 1000 €. Zasiłek ten pomaga najczęściej rodzinom o średnim i małym dochodzie. Jedynie 3,5% otrzymuje maksymalną kwotę. Coraz więcej też ojców decyduje się na opiekę nad dzieckiem, w porównaniu do wcześniejszych lat, a zasiłek dla nich samych waha się nawet od 300 do 1800 €, który dostaje ok. 33.5% ojców. Zwiększenie roli ojca w życiu małego dziecka nie stoi na drodze pogodzenia życia zawodowego z rodzinnym, a zarazem dodaje odwagi do powiększania rodziny. Jednym z celów zasiłku było większe zaangażowanie ojców w wychowanie dzieci. *Elterngeld* jest obecnie najpopularniejszym zasiłkiem rodzinnym w Niemczech, wykorzystywanym w 100 %. To pokazuje jak ważną rolę odgrywa państwo w wychowaniu rodzicielskim w pierw-

¹⁸ Por. www.familien-wegweiser.de/wegweiser/service,did=75670.html (dostęp 30.04.2020).

¹⁹ Por. www.familien-wegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=93530.html (dostęp 30.04.2020).

szym roku życia dziecka, dając tym samym silne wsparcie dla rodziców. Dla większości rodzin jest to ustabilizowanie lub nawet zwiększenie dochodu gospodarstwa domowego. Umożliwia to młodym ludziom swobodne planowanie rodziny, w zależności od potrzeb rodziców i dzieci. W dobie pandemii w 2020 roku zasiłek *Elterngeld* Ministerstwo potwierdziło i gwarantuje²⁰.

Elterngeld nie podlega obowiązkowi opodatkowania i odprowadzenia składek na ubezpieczenie społeczne, jednak jest brany jako dochód przy rocznym rozliczeniu podatkowym.

Ministerstwo planuje wprowadzić zmianę czasu trwania urlopu z 14 do 28 miesięcy, jeżeli rodzice pracują w niepełnym wymiarze czasu. Oznaczałoby to, że rodzice mogliby pracować oraz otrzymywać część obecnego, ustawowego zasiłku. Ma to bardzo duże znaczenie w dzisiejszych czasach kryzysu. Pracodawcy skorzystają na tym, że nie będą musieli zwalniać pracowników a zatrudniać ich w niepełnym wymiarze godzinowym²¹.

2.2. Zasiłek na dzieci (*Kindergeld*), dodatek dla dzieci (*Kinderzuschlag*)

Kindergeld jest świadczeniem wypłacanym co miesiąc na każde dziecko. Od 1 lipca 2019 roku stawki kształtują się następująco: 204 € na pierwsze i drugie dziecko; 210 € na trzecie dziecko; 235 € na każde kolejne dziecko²².

Kinderzuschlag to świadczenie pieniężne, które mogą otrzymać rodzice jako dodatek do *Kindergeld*, jeżeli posiadają niskie dochody. Dodatek dla dzieci został wprowadzony do ustawodawstwa, aby wspierać rodziny niezależne i pokryć średnie zapotrzebowanie dziecka. Od 1 lipca 2019 kwota *Kinderzuschlag* wynosi do 185 € (wcześniej było to 170 €). Świadczenie jest wypłacane przez 6 miesięcy. Oprócz tego, można również starać się o świadczenia na dopłatę do mieszkania i kształcenie²³.

---

²⁰ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, *Anpassungen beim Elterngeld im Bundestag*, Berlin, 22.04.2020.

²¹ Por. „Zeit Online”, www.zeit.de/online/2009/18/elterngeldverlaengerung-vonderleyen (dostęp 30.04.2020); Niemcy: *Zasiłek wychowawczy Elterngeld i Elterngeld Plus w 2019 roku*, <https://polskiobserwator.de/sprawy-socjalne/zasilek-wychowawczy-elterngeld-i-elterngeld-plus-2019/> (dostęp 30.04.2020).

²² *Zasiłek na dzieci Kindergeld 2019. Stawki i warunki przyznawania obowiązujące od lipca (01.07.2019)*, <https://polskiobserwator.de/osiedlenie-sie/zasilek-na-dzieci-kindergeld-2019-niemcy/> (dostęp 30.04.2020).

²³ *Kinderzuschlag – dodatek do Kindergeld. Zmiany od 2020 roku (04/02/2020)*, <https://intertax24.com/blog/kindergeld/item/199-kinderzuschlag-dodatek-do-kindergeld> (dostęp 30.04.2020).

Dodatek do *Kindergeld* jest dla rodzin o niskich dochodach w celu zapobiegania ubóstwu. O to świadczenie mogą się ubiegać rodziny, których dochód minimalny wynosi 900 €, a dla samotnie wychowujących 600 € brutto²⁴. Wielu pracujących rodziców potrzebuje dodatkowego wsparcia finansowego, gdyż ich zarobki są zbyt niskie i niewystarczające, aby utrzymać rodzinę. Ich dochody pozwalają utrzymać ich samych, a brakuje na utrzymanie i wychowanie dziecka. Dlatego Rząd federalny wprowadził od 2005 r. pomoc społeczną dla takich rodzin. Świadczenie to wypłacane jest przed ukończeniem przez dziecko 25 roku życia²⁵. Dzięki temu przepisowi ok. ¼ z miliona dzieci została wyciągnięta z ubóstwa i ich sytuacja życiowa uległa polepszeniu. Zmianą od 2020 roku jest to, że również rodziny ze średnimi dochodami będą mogły wnioskować o wspomniane świadczenie, np. gdy będą miały duże koszty utrzymania mieszkania i gdy w domu będzie więcej dzieci²⁶.

3. POLITYKA RODZINNA NA RZECZ PODNIESIENIA POZIOMU DZIETNOŚCI SPOŁECZEŃSTWA

3.1. Urlop rodzicielski (*Elternzeit*)

W 2001 r. wprowadzono reformę prawa federalnego, pozwalającą pracującym rodzicom na podjęcie przez nich urlopu wychowawczego przed ukończeniem przez dziecko 3. roku życia. Czasami za zgodą pracodawcy może być on przyznany pomiędzy 3. a 8. rokiem życia dziecka na okres 12 miesięcy. W tym okresie rodzice mogą podejmować prace w wymiarze do 30 godzin tygodniowo.

Czas urlopu jest momentem zwolnienia z pracy a zaczyna się wtedy, gdy rodzic złoży wniosek o urlop wychowawczy, nie wcześniej niż 8 tygodni przed datą planowanego urlopu. Ostateczny termin sięga 7 tygodni, a niespełnienie tych warunków może się wiązać z odrzuceniem *Elternzeit*²⁷. Jedyne ważne i pilne powody mogą przyczynić się do uznania krótszego czasu rejestracji urlopu. Zwolnienie z pracy obowiązuje na 3 lata i tylko w pisemnej wersji jest akceptowane przez pracodawców. W tym okresie nie są wypłacane

²⁴ *Kinderzuschlag reduziert Armut bei Geringverdienern* „Magazin im Fokus”, 01.10.2008, nr 1, s. 1.

²⁵ M. BOHMER, M. STEINER, *Dossier Kinderzuschlag*, Im Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jungen, b.m.w. 2008, s. 5.

²⁶ *Kinderzuschlag – dodatek do Kindergeld*.

²⁷ Por. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, www.bmfsfj.de/bmfsfj/static/broschueren/erziehungsgeld/elternzeit.htm (dostęp 30.04.2020).

świadczenia ze strony pracodawcy. Urodzenie bliźniaków, trojaczków itp. obejmuje też okres 3 lat. Przedłużenie lub zmniejszenie okresu, określonego w pierwszym wniosku, może nastąpić jedynie za zgodą pracodawcy.

Narodziny kolejnego dziecka w okresie trwania *Elternzeit* mogą pozwolić na przedłużenie urlopu, lecz jedynie za zgodą pracodawcy. Śmierć dziecka przyczynia się do zakończenia urlopu i powrotu do pracy nie później niż w terminie 3 tygodni. Prawo do urlopu nabywa się bez względu na miejsce zamieszkania czy stałego pobytu, warunkiem jest zatrudnienie, podlegające niemieckiemu prawu pracy.

Prawo do urlopu mają oboje rodzice, razem lub osobno²⁸. Podczas urlopu wychowawczego dozwolona jest działalność zarobkowa do 30 godzin tygodniowo. Prawo do pracy w niepełnym wymiarze czasu nie znajduje jednak zastosowania w przedsiębiorstwie zatrudniającym mniej niż 15 osób. Wówczas obie strony powinny się ze sobą porozumieć²⁹.

W sytuacji, gdy obydwoje z rodziców pracują u tego samego pracodawcy, mają oni prawo łącznie do 60 godzin tygodniowo *Elternzeit*. Po upływie tego okresu rodzice mają prawo do powrotu na to samo stanowisko lub równorzędne miejsce pracy sprzed urlopu rodzicielskiego. Szczególna ochrona przed zwolnieniem kończy się w momencie upływu urlopu rodzicielskiego.

3.2. Zasiłek macierzyński (*Mutterschaftsgeld*) i ochrona macierzyństwa (*Mutterschutz*)

Mutterschaftsgeld, jako zasiłek macierzyński z ustawowego ubezpieczenia zdrowotnego, przysługuje kobietom w ciąży w ich okresie ochronnym, który zaczyna się 6 tygodni przed rozwiązaniem i trwa do 8 tygodnia po urodzeniu dziecka. Podstawowym warunkiem ubiegania się o zasiłek macierzyński jest ubezpieczenie w państwowej kasie chorych. W innych sytuacjach zasiłek może być wypłacany z Bundesamt für Soziale Sicherung (BAS)³⁰. Do zasiłku macierzyńskiego z Federalnego Urzędu Ubezpieczeń Społecznych (BAS) kwalifikują się te kobiety, które same nie są członkami ustawowego zakładu

²⁸ Por. tamże.

²⁹ <https://dojczland.info/elternzeit-urlop-wychowawczy-w-niemczech/> (dostęp 30.04.2020).

³⁰ Por. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/service,did=40138.html (dostęp 30.04.2020); *Mutterschaftsgeldstelle*, <https://www.bundesamtsozialesicherung.de/de/mutterschaftsgeld/ueberblick/> (dostęp 30.04.2020).

ubezpieczeń zdrowotnych na początku sześciotygodniowego okresu ochrony macierzyństwa, ale są ubezpieczone prywatnie lub rodzinie (np. przez swoich mężów). Ponadto musi istnieć stosunek pracy (np. mini praca) lub pracodawca musi rozwiązać stosunek pracy podczas ciąży lub okresu ochronnego po porodzie. Zasiłek macierzyński wypłacany jest jednorazowo i wynosi maksymalnie 210 €.

Kobiety, które ubezpieczone są ustawowo (*gesetzliche Krankenkasse*), otrzymują zasiłek macierzyński w wysokości maksymalnie 13 € dziennie. Wysokość wypłacanego zasiłku zostaje przeliczana ze średniego wynagrodzenia netto trzech ostatnich miesięcy przed rozpoczęciem okresu ochronnego. Pracodawca powiększa wypłacany przez państwową kasę chorych zasiłek do wysokości wynagrodzenia netto. Wysokość zasiłku, wypłaconego przez Krankenkasse – niemiecką kasę chorych, zależy od średniego dochodu netto trzech ostatnich miesięcy. W przypadku, gdy średnie wynagrodzenie netto nie przekracza 390 € miesięcznie, to zasiłek zostaje wypłacany na normalnych zasadach. Kobietom uczącym się, których dochody miesięczne nie przekraczają 300 € netto, również należy się taki zasiłek macierzyński – jego wysokość wynosi wtedy 300 € miesięcznie³¹.

Uprawnienia do wypłaty świadczeń macierzyńskich przez ustawowe ubezpieczenie zdrowotne mają kobiety w związku z tym, że³²:

- są w trakcie trwania *Elternzeit*, który po okresie ochrony wygasa, jednak gdy rodzice nie pracują w niepełnym wymiarze znów zaczyna obowiązywać;
- ubezpieczenie zdrowotne jest dobrowolne lub obowiązkowe;
- każdy ma prawo do zasiłku od początku zatrudnienia, gdy tylko rozpoczyna pracę i ma ubezpieczenie zdrowotne;
- osoba pracująca na własny rachunek;
- „gospodyni domowa”.

Wszystkie kobiety, które realizują się zawodowo podczas ciąży i po urodzeniu, objęte są szczególną ochroną. Chronione jest ich miejsce pracy w trakcie zwolnienia macierzyńskiego. Ochrona rozpoczyna się tak jak i zasiłek macierzyński, a mianowicie 6 tygodni przed planowanym porodem i kończy się osiem tygodni po rozwiązaniu, dla wielu urodzeń wynosi 12 miesięcy. W przypadkach przedwczesnych urodzeń, zwłaszcza gdy masa

³¹ *Mutterschaftsgeld*, <https://euro-tax.pl/blog/mutterschaftsgeld/> (dostęp 30.04.2020).

³² Por. www.sozialleistungen.info/con/sozial-leistungen/mutterschaftsgeld.html (dostęp 30.04.2020); Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=40164.html (dostęp 30.04.2020); Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, *Mutterschutzgesetz. Leitfaden zum Mutterschutz*, Berlin 2010, s. 31, www.bmfsfj.de (dostęp 30.04.2020).

dziecka wynosi poniżej 2500 gram, również we wczesnym okresie ciąży, kobiety są objęte szczególną ochroną. W związku z tym matka ma prawo do szczególnej ochrony w miejscu pracy. Istnieje też ograniczony zakaz zatrudnienia przed porodem i kategoryczny zakaz zatrudniania po rozwiązaniu. Ubezpieczone kobiety w trakcie ciąży mają prawo do bezpłatnych badań i możliwość ich wykonywania w trakcie godzin pracy³³.

3.1. Pomoc dla kobiet powracających do pracy zawodowej

W dzisiejszych Niemczech ok. 5 % kobiet chce pozostać w domu i opiekować się dzieckiem. 10 % pragnie realizować się zawodowo. Zdecydowana większość chce realizować się zarówno zawodowo, jak i w rodzinie wraz ze swoimi partnerami bez rezygnacji z życia zawodowego. Okazuje się, iż prawie dwie trzecie kobiet pracuje w czasie urlopu *Elternzeit* w niepełnym wymiarze godzin. W Niemczech Wschodnich odsetek wynosi 15 %, a w Niemczech Zachodnich 13 %³⁴.

Od momentu wprowadzenia rodzicielskiego urlopu coraz więcej ojców decyduje się na opiekę w pierwszym roku życia dziecka, a potem powracają do pracy. Jest to szczególnie trudny i ważny czas dla rodziców zwłaszcza w czasach kryzysu, w którym pracodawcy poszukują wysoce wykwalifikowanych i dobrze wyszkolonych specjalistów. Większość powracających na rynek pracy kobiet jest dobrze wyspecjalizowanymi profesjonalistami, a tym samym wprowadzają one nowe koncepcje. Możliwość pracy w trakcie urlopu pozwala na pogodzenie życia rodzinnego z życiem zawodowym, przy wykorzystaniu osobistych kompetencji i umiejętności, jak również umożliwia rozwój zawodowy pracownika.

Powrót do pracy zależy od wielu czynników, takich jak: wiek dziecka, ilość dzieci czy sytuacja materialna. W Niemczech Zachodnich matki mogą powrócić do pracy z urlopu wychowawczego, jeżeli ich dziecko będzie od 3. roku życia zapisane do tradycyjnego przedszkola. We Wschodnich Niemczech znacznie więcej matek, mających małe dziecko, pracuje zawodowo i pozostawia dziecko w przedszkolu, aby móc pracować³⁵.

Decydującą sprawą, umożliwiającą powrót do pracy zawodowej, jest zagwarantowanie opieki nad dzieckiem. Pojawia się pytanie, czy wybrać

---

³³ *Mutterschutz – czyli wszystko o ustawowej ochronie macierzyństwa w Niemczech!*, <https://dojczland.info/mutterschutz-ustawowa-ochrona-macierzynstwa-w-niemczech/> (dostęp 30.04.2020).

³⁴ Por. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, *Mütter und Beruf: Realitäten und Perspektiven*, „Monitor Familienforschung” 2005, z. 4, s. 3.

³⁵ Tamże, s. 6.

opiekunkę do dziecka czy przedszkole. Kolejnym wyzwaniem dla rodziców jest znalezienie opieki, która będzie pasowała obu stronom, zaspokoi ich potrzeby i przyniesie zadowolenie matek. Dość często trudno jest pogodzić opiekę i pracę w niepełnym wymiarze czasowym, bo praca nie jest tylko w godzinach przedpołudniowych, zwłaszcza że ofert niepełnego wymiaru czasu pracy jest zazwyczaj mniej. Co druga pracująca matka, przynajmniej raz w tygodniu pracuje nietypowo, tzn. albo późnym wieczorem lub wczesnym rankiem. Stanowi to dość poważny problem. Rozwiązaniem, które miałyby pomóc, jest wtedy urlop ojcowski, gwarantowany przez *Elternzeit*, jednak nie cieszy się on dużym powodzeniem wśród ojców. Wiąże się to bowiem z utratą dochodów, odejściem z pracy, a następnie powrotem do niej.

Rząd federalny chce pomagać kobietom w powrocie do pracy po przerwie związanej z opieką nad dzieckiem. Dlatego w Federalnym Ministerstwie ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży we współpracy z Federalną Agencją Zatrudnienia, wybrano programy pilotażowe, które ułatwiają matkom powrót do pracy. Istnieje internetowy portal „Perspektywa powrotu”³⁶, który prezentuje specjalne wskazówki, informacje oraz oferty pracy. Inicjatywa i model portalu są częścią programu władz federalnych, który wygospodarował na ten cel 30 mln € (14 mln € pochodziło z Europejskiego Funduszu Społecznego), pozostałą część sfinansowała Agencja Zatrudnienia oraz społeczeństwo.

Gospodarka państwa staje się przyjazna rodzinie również poprzez utworzony już w 2003 r. „Sojusz lokalny na rzecz rodziny”³⁷. Inicjatywy projektu składają się z kilkuset sojuszy na rzecz rodziny, które zachęcają do działania na poziomie lokalnym poprzez konkretne projekty, warunki poprawiające sytuację bytową rodzin i pracę dla osób powracających na rynek pracy. Duże efekty przynosi współdziałanie w różnych formach polityki administracyjnej, przedsiębiorstw, Kościoła czy innych instytucji działających na rzecz rodzin. Projekty mają na celu zwiększenie elastyczności czasu i formy usług oraz poszerzenie oferty opieki dla dzieci poniżej 3. roku życia. Dla lepszej równowagi między życiem rodzinnym a karierą zawodową sojusze oferują profesjonalne doradztwo w sprawie powrotu, programy szkoleniowe dla rodziców w trakcie *Elternzeit*. Zakres działań obejmuje także organizowanie opieki dla dzieci, przedszkoli, szkół czy wspieranie opieki wakacyjnej.

---

³⁶ Por. www.lokale-buendnisse-fuer-familie.de (dostęp 30.04.2020).

³⁷ Por. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=103218.html (dostęp 30.04.2020).

W aktualnej sytuacji, pomimo kryzysu gospodarczego, wielu pracodawców nie zrezygnowało z zaangażowania na rzecz lepszego godzenia przez pracowników życia zawodowego z rodzinnym. Ułatwiają oni powroty do pracy, zezwalają na niepełny wymiar godzin i nie stwarzają problemu związanego z urlopem wychowawczym. Jednym z ważniejszych celów polityki rodzinnej stało się ułatwienie powrotu matek do pracy. Promocja powrotu do pracy jest środkiem niezbędnym do uniknięcia ubóstwa, zwłaszcza że w dzisiejszych czasach oboje rodzice powinni się przyczyniać do wspólnego dochodu.

*

W kontekście powyższych zagadnień wydaje się, iż polityka prorodzinna w Niemczech jest przeciążona licznymi transferami. W porównaniu z Polską świadczenia rodzinne są znacznie wyższe oraz łatwiej dostępne. Polacy dostrzegają prorodziną politykę Niemiec jako dobrze zorganizowaną i na wysokim poziomie – ponieważ państwo oferuje długie urlopy macierzyńskie oraz dużą pomoc socjalną. Porażka rządu tkwi w nadmiernej bezpośredniej ingerencji w rodzinę, a brakuje działań pośrednich, takich jak np. obniżenie podatków.

W aktualnej sytuacji społecznej istnieje potrzeba działań na rzecz realizacji aktywnej polityki rodzinnej. Polityka rodzinna powinna odpowiadać na współczesne wyzwania, problemy oraz walkę ze starzeniem się społeczeństwa przy niskim przyroście urodzenia. Działania rządu powinny wspomagać system umożliwiający godzenie życia rodzinnego z zawodowym, zachęcać do poszerzania rodzin poprzez urlopy macierzyńskie i wychowawcze na dogodnych warunkach. Należy zatem też oddziaływać na pracodawców, umożliwiając im respektowanie aktywności matek w łączeniu z pracą zawodową – tworzyć elastyczne formy czasu pracy i zatrudnienia.

Niemcy, działając za pomocą różnych instrumentów i świadczeń rodzinnych, walczą z trudną sytuacją rodzinną, także w trosce o zwiększenie przyrostu naturalnego. Podejmują różne kroki w tym celu, chociaż nie zawsze są trafne. Jednak metodą prób i błędów mogą osiągnąć główne założenie polityki rodzinnej. Polityka rodzinna jest tematem aktualnym i zmieniającym się wraz z uwarunkowaniami społecznymi. Rolą każdego państwa jest stworzenie godnych warunków życia rodzin. Nowoczesna polityka społeczna, na którą się składa polityka rodzinna, ma więc za zadanie kształtować fundamenty godnego życia dla współczesnych i przyszłych pokoleń.

BIBLIOGRAFIA

- BALCERZAK-PARADOWSKA B., *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2004.
- BOHMER M., STEINER M., *Dossier Kinderzuschlag*, Im Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jungen, b.m.w. 2008.
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, *Ustawa o władzy rodzicielskiej i urlopie ojcowskim*, Art. 1. ust 4, 5, 6, w: www.bmfsfj.de, Bundestag, Berlin 2006.
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, *Mütter und Beruf: Realitäten und Perspektiven*, „Monitor Familienforschung” 2005, z. 4.
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, *Mutterschutzgesetz. Leitfaden zum Mutterschutz*, Berlin 2010, www.bmfsfj.de (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/BMFSFJ/Ministerium/aufgaben.html (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE /BMFSFJ/, www.bmfsfj.de/bmfsfj/static/broschueren/erziehungsgeld/elternzeit.htm (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/service,did=40138.html (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=93530.html (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=40164.html (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, www.familienwegweiser.de/bmfsfj/generator/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=103218.html (dostęp 30.04.2020).
- BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND /BMFSFJ/, <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/ministerium/ministerin-hausleitung> (dostęp 30.04.2020).
- EHRMANN S., *Polityka rodzinna we Francji i Niemczech*, EBC, Frankfurt am Main 1999.
- HILDEBRANDT T. (von), NIEJAHR E., *Ministerin an der Grenze*, „Die Zeit” 2007, nr 49.
- Kinderzuschlag reduziert Armut bei Geringverdienern*, „Magazin im Fokus” 01.10.2008, nr 1.
- Kinderzuschlag – dodatek do Kindergeld. Zmiany od 2020 roku (04.02.2020)*, <https://intertax24.com/blog/kindergeld/item/199-kinderzuschlag-dodatek-do-kindergeld> (dostęp 30.04.2020).
- KONIECZNA-DRESCHER E., HEBLEWSKA J., *Deutsches Arbeitsrecht*, Bd. 1. *Übersetzung ins Polnische mit Fachwörterbuchverzeichnis – Niemieckie prawo pracy*, t. 1. *Zbiór ustaw w tłumaczeniu na język polski ze słownikiem wyrażen ustawowych*, Bilingual Polish-Deutsch, DeLurePL, Berlin 2018.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Dobro wspólne państwa w kontekście światowej globalizacji z perspektywy doświadczeń ordo-liberałów niemieckich*, w: J. KOPEREK, W. BOKAJŁO, R. KUPCZYK, M. WILIŃSKI (red.), *Europejski przegląd naukowy*, t. 1: *Współczesne problemy Europy*, Wydawnictwo „Educator”, Częstochowa 2008, s. 115-130.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Kształtowanie polityki prorodzinnej państwa w świetle katolickiej nauki społecznej*, w: M. THORZ (red.), *W kierunku sprawnego państwa: Publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej*, cz. 1 i 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo „Educator”, Częstochowa 2010, s. 179-187.

- KOPEREK A., KOPEREK J., *Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie polskim*, w: J. JEŹCZEŃ, M.Z. STEPULAK (red.), *Wartość i dobro rodziny* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 5), Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 97-108.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie prawnym. Dylematy społeczno-etyczne*, w: M.Z. STEPULAK (red.), *Małżeństwo i rodzina wobec aborcji* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 6), Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 81-95.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Polskie ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny*, w: M. THORZ (red.), *W kierunku sprawnego państwa. Publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej*, cz. 1 i 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo „Educator”, Częstochowa 2010, s. 27-38.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Poszanowanie praw rodziny warunkiem ładu społecznego w demokratycznym państwie prawnym – casus III RP*, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 2(57)2010, s. 49-62.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Prawa rodziny w społeczeństwie demokratycznym (w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego)*, w: J. GORBANIUK, H. KRYSZTAŁ, M. CHUCHRA (red.), *Rodzina polska i ukraińska wobec wyzwań współczesności* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 10), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Nauk o Rodzinie, Ukraiński Katolicki Uniwersytet we Lwowie, Instytut Rodziny i Życia Małżeńskiego, Lwów (Ukraina) 2010, s. 29-39.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Prawo rodziny jako Kościoła domowego do udziału w życiu społecznym*, w: A. TOMKIEWICZ, W. WIECZOREK (red.), *Rodzina jako Kościół domowy* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 9), Instytut Nauk o Rodzinie – Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 583-591.
- KOPEREK A., KOPEREK J., *Ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny – casus III RP*, w: J. KOPEREK (red.), *Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania* (seria: Centrum Badań nad Rodziną, t. 7), Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 51-68.
- KOPEREK J., *Sprawiedliwość społeczna a rozwój gospodarczy w programie ordo-liberałów niemieckich*, „Społeczeństwo i Kościół” 2006, t. 3, s. 21-38.
- KOPEREK J., *U progu normalizacji stosunków polsko-niemieckich*, „Zarys. Magazyn Kulturalny” („Zarys. Kulturmagazin” /Niemcy/) 2010, t. 9, s. 225-228.
- MASZEWSKI W., *Fiasko niemieckiej polityki rodzinnej*, „Nasz Dziennik” 2009, nr 59.
- MELZER F., *Mütter müssen draußen bleiben*, „Die Zeit” 2003, nr 9.
- Mutterschaftsgeld*, <https://euro-tax.pl/blog/mutterschaftsgeld/> (dostęp 30.04.2020).
- Mutterschaftsgeldstelle*, <https://www.bundesamtsozialesicherung.de/de/mutterschaftsgeld/ueberblick/> (dostęp 30.04.2020).
- Mutterschutz – czyli wszystko o ustawowej ochronie macierzyństwa w Niemczech!*, <https://dojczland.info/mutterschutz-ustawowa-ochrona-macierzynstwa-w-niemczech/> (dostęp 30.04.2020).
- NEUMANN L.F., SCHAPER K., *Die Sozialordnung der Bundesrepublik Deutschland*, Campus, Frankfurt–New York 1998.
- Niemcy: Zasilek wychowawczy Elterngeld i Elterngeld Plus w 2019 roku*, <https://polskiobserwator.de/sprawy-socjalne/zasilek-wychowawczy-elterngeld-i-elterngeld-plus-2019/> (dostęp 30.04.2020).
- Polityka społeczna, interwencje społeczne i przygotowanie zawodowe do funkcji pedagogicznej w Republice Federalnej Niemiec*, w: M. KOLANKIEWICZ, A. ZIELIŃSKA (red.), *Polityka spo-*

leczna, służby socjalne i kształcenie pracowników socjalnych w Europie, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.

WOLF C., *Początki polityki rodzinnej w Republice Federalnej Niemiec 1949-1969*, Katholische Universität Eichstätt–Ingolstadt, Eichstätt–Ingolstadt 2006.

www.elterngeld.net (dostęp 30.04.2020).

www.familien-wegweiser.de/wegweiser/service,did=75670.html (dostęp 30.04.2020).

www.lokale-buendnisse-fuer-familie.de (dostęp 30.04.2020).

www.sozialleistungen.info/con/sozialleistungen/mutterschafts-geld.html (dostęp 30.04.2020).

„Zeit Online”, www.zeit.de/online/2008/34/geburten-anstieg-analyse (dostęp 30.04.2020).

„Zeit Online”, www.zeit.de/online/2009/15/geburtenszahl-gesunken (dostęp 30.04.2020).

„Zeit Online”, www.zeit.de/online/2009/18/elterngeldverlaengerung-vonderleyen (dostęp 30.04.2020).

Zasilek na dzieci Kindergeld 2019. Stawki i warunki przyznawania obowiązujące od lipca (01.07.2019), <https://polskiobserwator.de/osiedlenie-sie/zasilek-na-dzieci-kindergeld-2019-niemcy/> (dostęp 30.04.2020).

Zasilek rodzinny (Elterngeld), „E-Fakty” 2007, nr 20(185).

POLITYKA RODZINNA W NIEMCZECH – PODMIOTY I INSTRUMENTY

STRESZCZENIE

Polityka rodzinna państwa ma istotne znaczenie w walce z niskim przyrostem naturalnym. Niemcy, jako państwo Unii Europejskiej, mają jeden z najniższych współczynników dzietności, który wynosi zaledwie 1,37. Kraj ten posiada długą tradycję podejmowania wszelkich publicznych starań na rzecz rozwoju rodziny i skłaniania obywateli do wydawania na świat potomstwa. Artykuł, koncentrując się na polityce społecznej w Niemczech, prezentuje instrumenty i transfery, które wykorzystuje rząd niemiecki realizujący zadania polityki rodzinnej w walce z niskim przyrostem naturalnym.

Analizę instrumentów polityki rodzinnej w Niemczech przedstawiono w kontekście następujących zagadnień: podmioty polityki rodzinnej; świadczenia państwa na rzecz rodziny (zasilek rodzinny [*Elterngeld*]; zasilek na dzieci [*Kindergeld*], dodatek do dzieci [*Kinderzuschlag*]; urlop rodzicielski [*Elternzeit*]; zasilek macierzyński [*Mutterschaftsgeld*] i ochrona macierzyństwa [*Mutterschutz*]; pomoc dla kobiet powracających do pracy zawodowej).

Słowa kluczowe: polityka rodzinna w Niemczech; zasilek rodzinny [*Elterngeld*]; zasilek na dzieci [*Kindergeld*]; dodatek dla dzieci [*Kinderzuschlag*]; urlop rodzicielski [*Elternzeit*]; zasilek macierzyński [*Mutterschaftsgeld*]; ochrona macierzyństwa [*Mutterschutz*].